

УДК [745.52.04.011.26:39:677.024](477.8+474.5)"18/20"
DOI <https://doi.org/10.15407/nz2022.06.1367>

БАГАТОРЕМІЗНІ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКІ ТА ЛИТОВСЬКІ ПОКРИВАЛА: ЕТНОМИСТЕЦЬКІ ПАРАЛЕЛІ

Олена НИКОРАК

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0887-8929>

докторка мистецтвознавства, професорка,
провідна наукова співробітниця,
Інститут народознавства НАН України,
відділ народного мистецтва,
проспект Свободи 15, 79000, Львів, Україна,
e-mail: olenanykorak@gmail.com

Тетяна КУЦІР

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6522-0640>

кандидатка мистецтвознавства,
наукова співробітниця,
Інститут народознавства НАН України,
відділ народного мистецтва,
проспект Свободи, 15, 79000, м. Львів, Україна,
e-mail: sonechko_29@ukr.net

У статті досліджуються традиційні західноукраїнські та литовські багаторемізні покривала на основі результатів українсько-литовських міждисциплінарних науково-дослідних проєктів «Орнаментика етнографічного текстилю Західної України та Литви: універсальні й унікальні параметри» (2018—2019) та «Унікальні технології етнографічного текстилю: досвід збереження в Західній Україні та Литві» (2022). Актуальність та новизна обраної теми зумовлена недостатнім її висвітленням у мистецтвознавчій та етнологічній літературі обох країн.

Мета статті — виявити спільності технічних параметрів й художньо-стилістичних особливостей етномистецької традиції декору західноукраїнських і литовських багаторемізних покривал.

Об'єктом дослідження є традиційні багаторемізні покривала Західної України та Литви, а *предметом* — спільні та відмінні риси їхнього декору.

Основними *методами* дослідження стали порівняльний та мистецтвознавчий, які дозволили найповніше виявити характерні ознаки тканих покривал обох країн кінця XIX — XX ст. Також були застосовані історичний і типологічний підходи, перший з яких — для з'ясування динаміки змін, а другий — для структурування отриманих результатів. Формальний метод застосований для аналізу орнаментальних композицій.

У ході дослідження виявлено технологічні особливості, спільні та відмінні риси мотивів, орнаментів, варіативність схем композиції і кольорової гами західноукраїнських та литовських багаторемізних покривал. Вони становлять окремий, не подібний за оздобленням з іншими тип інтер'єрних тканин. Опрацьовані у музеях литовські зразки походять із кінця XIX ст. У Західній Україні такі покривала почали виготовляти з 1950—60-х рр. на Поліссі, дещо менше на Волині, під впливом традиції ткацтва сусідньої Білорусі, Польщі, ймовірно, й Литви, а на Північній Буковині — Румунії та Молдови. Вони характерні рапортними поперечносмугастими, клітчастими й сітчастими композиціями (іноді з облямівкою при бічних поздовжніх краях або по периметру), а також фактурною поверхнею у вигляді вертикальних рельєфних рубчиків. Базовим елементом таких композицій був квадратик, а точніше — позмінне чергування двох квадратів — темного та світлого. Порівняно з українськими аналогами, литовські покривала вирізняються більшою варіативністю схем композицій, ретельнішою розробкою форм мотивів, багатшим і ширшим спектром поєднання кольорів.

Виділяємо декілька композицій, аналогічних для покривал обох держав. У групи із різноманітними варіаціями, спільні для українських та литовських виробів, можна об'єднати сітчасті композиції із чергуванням квадратів (зокрема, з мотивом «котячі лапки»); квадратів з лініями чи прямокутниками; різноманітні трактування мотивів «огірочки», з утворенням між ними ромбів чи квіткових мотивів; поєднання кіл з квадратами. Унікальними є композиційні вирішення литовських аукштайтійських «зірчастих» покривал, а також вирішення мотивів із перехрещених ліній («віконця») жемайтійських багаторемізних покривал.

Ключові слова: Західна Україна, Литва, ткацтво, покривало, багаторемізний, декор, орнамент, композиція, колорит.

УДК [745.52.04.011.26:39:677.024](477.8+474.5)"18/20"
DOI <https://doi.org/10.15407/nz2022.06.1367>

OVERSHOT WESTERN UKRAINIAN AND LITHUANIAN COVERLETS: ETHNO-ARTISTIC PARALLELS

Olena NYKORAK

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0887-8929>

doctor in Art Studies, professor, Leading Researcher

Ethnology Institute of the National Academy of Sciences
of Ukraine,

Folk Art Department,

15, Svoboda Avenue, 79000, Lviv, Ukraine,

e-mail: olenanykorak@gmail.com

Tetiana KUTSYR

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6522-0640>

Candidate of Art Studies (Ph.D.), Researcher,

Ethnology Institute of the National Academy of Sciences
of Ukraine,

Folk Art Department,

15, Svoboda Avenue, 79000, Lviv, Ukraine,

e-mail: sonechko_29@ukr.net

Western Ukrainian and Lithuanian overshot coverlets are studied based on the results of Ukrainian-Lithuanian R.&D. projects «Ornamentation of West Ukrainian and Lithuanian Folk Textile: Universal and Unique Parameters» (2018—2019) and «Unique Technologies of Ethnographic Textile: Experience of Preservation in Western Ukraine and Lithuania» (2022). The relevance and novelty of the chosen subject are determined by its insufficient coverage in both countries art history and ethnological literature.

The article purpose is to reveal the commonalities of technical parameters and artistic and stylistic features in Western Ukrainian and Lithuanian overshot coverlets decoration ethno-artistic tradition.

The object of the research is Western Ukrainian and Lithuanian overshot coverlets, and the *subject* is common and distinctive features of their décor.

Comparative and artistic *methods* became basic for the research and made it possible to fully reveal the features of both countries woven coverlets at the end of the 19th and 20th centuries. Historical and typological methods were used as well, the first one to find out the dynamics of the change, and the second one to structure the obtained results. The formal method for the analysis of ornamental compositions was applied.

Technological features, common and distinctive aspects of motifs, ornaments, variability of composition schemes, and colors of Western Ukrainian and Lithuanian overshot coverlets were studied during the research. They are separate types of interior fabrics, not similar in decoration to others. Processed in Lithuanian museum items dating from the XIX till the middle XX centuries. In Western Ukraine, the coverlets began to be made in the 1950s and 1960s in the Polissia region, to a lesser extent in the Volyn region, under the influence of the weaving tradition of neighboring Belarus, Poland, and probably Lithuania, and in Northern Bykovyna under the Romanian and Moldavian influences. Western Ukrainian and Lithuanian overshot coverlets are characterized by report cross-striped, checkered, mesh compositions (sometimes with a border along the lateral longitudinal edges or along the perimeter), as well as a textured surface in the form of vertical relief scars. The basic compositional element was a square, or more precisely, a variable alternation of two squares — dark and light. Compared to Ukrainian counterparts, Lithuanian overshot coverlets are distinguished by greater variability of composition schemes, careful development of motif forms, and a richer and wider range of color combinations.

We single out several composite ones, which are similar for the coverlets of both countries. In groups with diverse variations common to Ukrainian and Lithuanian items, it is possible to combine mesh compositions with alternating squares (in particular, with the «cat's paw» motif); combination squares with lines or rectangles; various interpretations of the «cucumber» motifs, with rhombuses or floral motifs formed between them; circles with squares connection. Unique are the compositional solution of the Lithuanian Aukštaitian «star» coverlets, as well as the interpretation of motifs from crossed lines («window») of the Žemaitian overshot coverlets.

Keywords: Western Ukrainian, Lithuania, weaving, coverlet, overshot, decor, ornament, composition, color.

Вступ. Покривала становлять найбільшу типологічну групу тканих виробів для інтер'єру житла. Вони мали широке побутове призначення, а отже і велику кількість функціональних типів: для застелення і накривання ліжка, лави, печі, припічка, розвішування на жердці, завішування стін, іноді — покривання долівки, накривання возів та коней тощо. Закономірно, що саме ця типологічна група виробів була обраною для дослідження універсальних та унікальних параметрів західноукраїнського та литовського етнографічного текстилю у процесі реалізації українсько-литовських міждисциплінарних науково-дослідних проєктів «Орнаментика етнографічного текстилю Західної України та Литви: універсальні й унікальні параметри» (2018—2019) та «Унікальні технології етнографічного текстилю: досвід збереження в Західній Україні та Литві» (2022).

Деякі аспекти технічних і художньо-стилістичних особливостей західноукраїнських та литовських багаторемізних покривал висвітлені у працях С. Сидорович [1], Р. Захарчук-Чугай [2], Ю. Лашука [3], О. Никорак [4], М. Селівачова [5], В. Савонякайте [6—7], Я. Кудірки [8], І. Ненене, А. Рагайжене, І. Тауткуте-Станкувене, Л. Кот, Е. Кумпікайте [9], Е. Кумпікайте, Л. Кот, Е. Ненартавічюте [10] та ін. Найбільше питання паралелей між західноукраїнськими та литовськими покривалами висвітлено у статті О. Никорак, Т. Куцир, Е. Кумпікайте, Д. Мілашене, Ж. Рукуйжене, Е. Ненартавічюте [11]. Запропонована наукова розвідка покликана поглибити поставлені у цій праці питання, зокрема ті, які стосуються орнаментальних особливостей західноукраїнських та литовських багаторемізних покривал.

Отже, *мета* статті полягає у виявленні спільності технічних параметрів й художньо-стилістичних особливостей етномистецької традиції декору литовських і західноукраїнських багаторемізних покривал.

Об'єктом дослідження є традиційні багаторемізні покривала Литви та Західної України, а *предметом* — спільні та відмінні риси їхнього декору.

Багаторемізні покривала були поширені в усіх п'яти історико-етнографічних районах Литви (Дзукії, Сувалкії, Аукштаїті, Жемаїті, Малій Литві), а в Західній Україні — на теренах Українського Полісся, Волині та Буковини, що й визначило *територіальні межі* розвідки. *Джерельною базою* стали

опрацьовані під час реалізації українсько-литовських науково-дослідних проєктів речові пам'ятки із збірок обстежених музеїв Львова, Коломиї, Косова, Івано-Франківська, Крилоса, Радивилова, Луцька, Вільнюса, Каунаса, Румшішкеса, Кретінги, Клайпеди; матеріали багаторічних польових досліджень авторів в Україні та Литві, а також фахові публікації українських та литовських учених у галузі традиційного ткацтва.

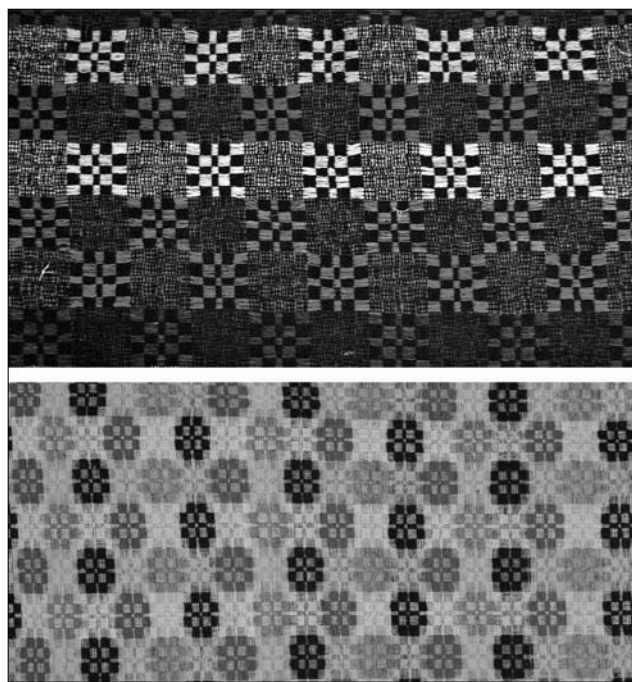
Основна частина. Багаторемізні покривала набули широкого вжитку на території Литви у другій половині XIX ст. [7, с. 291]. Принцип їхнього створення, а також орнаментальні схеми були почасти запозичені, ймовірно, із виробів, виготовлених на промислових мануфактурах. Із середини XX ст. литовські багаторемізні покривала стають орнаментально та кольорово різноманітніші, а їхні композиції — складнішими. Поширення таких виробів в окремих історико-етнографічних районах Західної України зумовлене впливами народного мистецтва сусідніх держав — Білорусі, Польщі і, ймовірно, Литви на Українському Поліссі та дещо менше на Волині; Румунії та Молдови — на півдні (у Північній Буковині). Особливого поширення такі покривала на українських теренах набули значно пізніше, аніж у Литві — у 50—60-х рр. XX ст. [12, с. 159—165].

Для ткання багаторемізних покривал у Литві частіше використовували лляні нитки, аніж вовняні [7, с. 291]. Проте у другій половині XX ст. для основи покривал частіше брали промислову бавовняну пряжу, а вовняну — для підткання [7, с. 293]. Українські вироби виготовляли із лляних, конопляних та промислових бавовняних ниток, перші дві з яких йшли на основу, а останні — на підткання.

Давні литовські покривала (першої половини XIX ст.) відзначалися стриманим колоритом нефарбованих «сирових» ниток. Яскравого забарвлення вони набули пізніше, особливо тоді, коли для фарбування пряжі почали застосовувати синтетичні барвники. Популярними були контрастні поєднання двох ниток: червоної та чорної, червоної й зеленої, синьої та жовтої та ін. [8, с. 96]. Для українських виробів також притаманним був принцип контрастного співставлення кольорів: темних невивілених та світлих вивілених чи промислових, червоних та чорних, темно-зелених та світло-охристих, синіх і білих тощо.

Іл. 1. Покривало (фрагмент), с. Пульмо Шацького р-ну Волинської обл. (Західне Полісся). Національний музей у Львові ім. А. Шептицького (далі — НМЛ). Інв. № НМТ-1615

Іл. 2. Зверху: покривало (фрагмент). Волинь. ВКМ Інв. № Д-1194. Знизу: покривало (фрагмент). Аукштайтя. ЛМНП Інв. № LBM-4388

У 80—90-х рр. популярності набувають багаторемізні покривала із традиційними орнаментальними схемами, збагачені додатковими кольорами: світлими та

темно-зеленими, смарагдовими, жовтими, помаранчевими барвами, розташованими смугами [12].

Багаторемізні покривала вирізняються з-поміж інших тканих виробів значно складнішими за формою, більшими за розміром мотивами та різноманітними схемами поєднання їх між собою. Ткали їх за допомогою чотирьох підніжок і великої кількості (від 1—20 до 60—80, а подекуди й 120—150) прутиків — «мотузів» [4, с. 253—254].

Для виробів, виконаних із використанням великої кількості ремізок, характерними є рапортні поперечносмугасті, клітчасті та сітчасті композиції (іноді з облямівкою при бічних поздовжніх краях або по периметру), а також фактурна поверхня у вигляді вертикальних рельєфних рубчиків. Прикметною ознакою таких покривал є те, що суцільно розташований на площині декор однієї сторони був позитивом, іншої — негативом одного і того ж зображення. Властивою для них є також двостороння фактура, ступінчастий (у вигляді прямокутних уступів) силует геометричних мотивів, у яких нитки одного пліткання поперемінно застеляли ділянки взору то з лицевої, то з виворотної сторони. Кожен уступ шахового візерунка формувался за допомогою двох ремізок, і кратне збільшення їхньої кількості допомагало збагатити композицію додатковими елементами або створити навколо основного мотиву сітку з вертикальних і горизонтальних смуг, узятих із рапорту шахового взору [13, с. 33].

Своєрідним модулем композицій таких покривал є неоднакового розміру геометричні елементи (квадратики, видовжені вертикально і горизонтально прямокутники), розташовані на площині виробу за схемою прямої та скісної сітки. За найрізноманітніших комбінацій розташування таких елементів між собою, щільності чи розрідженості заповнення ними неоднакових за формою і величиною площин формувалися складні за внутрішньою будовою узорні комплекси, які певним чином нагадують зображення в калейдоскопі.

Залежно від силуету основних узорних комплексів та певних асоціацій такого типу багаторемізні рядна мали різні локальні назви: «шашка», «у шахви», «у карти», «у карточки», «у косточки», «косточкові», «у кружки», «в окружку», «в гречку», «у коромисла», «у тарілки», «тарілкові», «коліщатка», «во взори». За силуетом мотивів і композицією вони

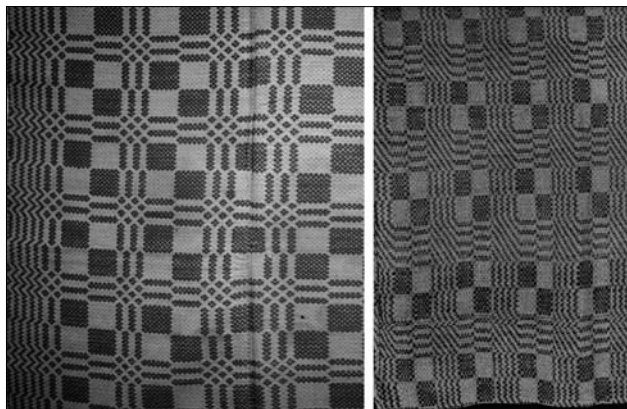
дуже схожі з багаторемізними покривалами саржевої структури [4, с. 254—255]. Так, рапортний візерунок покривал, сформований з клітинок, прямокутників, має назву «плашки», «болонки», «крокви», «на гречку», «в клітку».

Базовим елементом таких композицій був квадратик, а точніше — позмінне чергування двох квадратів — темного та світлого. Цей елемент був основним у композиції найпростіших українських та литовських багаторемізних покривал, ритмічно заповнюючи всю площину. Для урізноманітнення поверхні у таких виробах зазвичай позмінно чергували кольорові смуги однакової або різної ширини (іл. 1).

Мотив із чотирьох квадратиків, укладених по кутах одного центрального у Литві отримав назву «котяча лапка». Його широко використовували у оздобі багаторемізних покривал в усіх литовських історико-етнографічних районах самостійно та поряд із іншими мотивами [7, с. 93]. Базову «котячу лапку» із п'яти квадратиків інколи доповнювали ще одним рядом і укладали на площині у шаховому порядку. Як і в попередньому випадку, одноманітність утвореного ритму поживлявали кольором. У литовських виробах на світлому чи темному тлі чергували мотиви «котячої лапки» двох-трьох кольорів [14], в українських кольорові смуги заповнювали і тло між мотивами (іл. 2).

Наступну за складністю групу українських та литовських покривал становлять ті, в яких великі квадрати чергували із лініями чи прямокутниками, які їх обрамляли, а місця їхнього перетину заповнювали у шаховому порядку темними та світлими маленькими квадратиками. Така орнаментальна схема була менш монотонною від попередньої та будувалася на співставленні великих темних чи світлих квадратних площин із дрібними прямокутними. У литовських зразках, крім укладу ліній-прямокутників по горизонталі та вертикалі, зустрічається ще й діагональне їхнє розташування (іл. 3). В окремих литовських виробах кожен із основних мотивів цієї композиційної схеми міг бути розбитий на дрібніші однакові квадрати або із виділенням середньої частини основних мотивів. В останньому випадку досягали оптичної ілюзії об'ємності квадратів та прямокутників між ними (іл. 4).

З-посеред опрацьованих у процесі реалізації українсько-литовського науково-дослідного проєк-

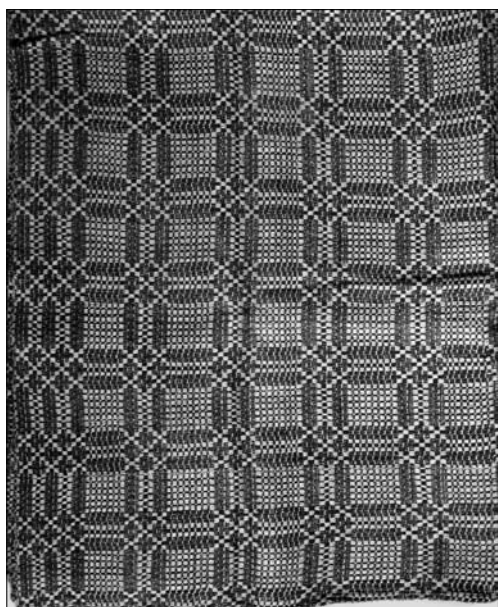

Іл. 3. Зліва: покривало (фрагмент), с. Острожець Млинівського району Рівненської обл. (Волинь). НМЛ Інв. № НМТ-1482. Справа: покривало (фрагмент). Аукштайтія. ЛМНП Інв. № LBM-42489

Іл. 4. Покривало (фрагмент), м. Вільнюс. ЛМНП Інв. № LBM-4410

ту литовських покривал, зокрема, із Дзукії та Аукштайтії нами були зафіксовані зразки [15], композицію яких можна вважати перехідною між тими, у яких чергуються квадрати та прямокутники, до більш складних за силуетом і внутрішньою розробкою еліпсоподібних фігур, які в Україні відомі під назвою «в листочки», «попові ризи», «павуки», «огірочки» [11, с. 82]. Основні елементи у ньому розташовані у тому ж порядку, що й попередніх зразках, проте на перетині прямокутників утворюється не шахівочка, а поділений на чотири частини ромб, який у сукупності із прямокутниками сприймається єдиним шестикутним видовженим мотивом, віддалено нагадуючи «огірочок» (іл. 5).

Іл. 5. Покривало (фрагмент), с. Памеркяй Якенуського староства Варенського району (Дзукія). ЛМНП Інв. № LBM-2537

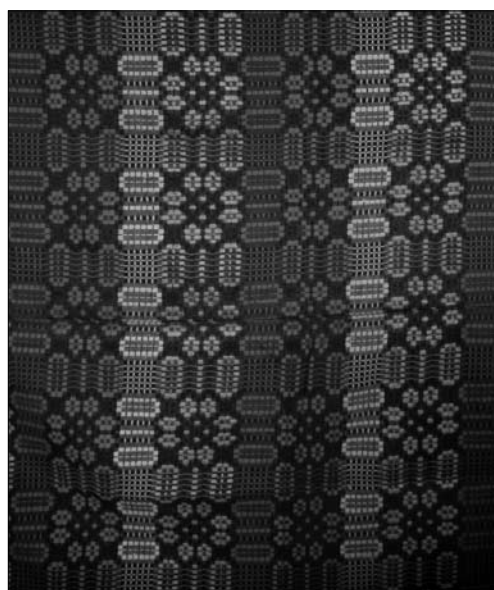

Іл. 6. Покривало (фрагмент), с. Клевань Рівненського р-ну Рівненської області (Західне Полісся). НМЛ Інв. № НМТ-1483

В українських покривалах також зустрічаються такі, у композиціях яких цей мотив не набув округлих еліпсовидних абрисів. Так, на виробі із смт Клевань видовжені гексагони укладені у вигляді чотиріпелюсткової квітки навколо одного центру та чергуються за принципом скісної сітки. У кожному великому мотиві вміщено менший за розміром, але ідентичний за абрисами. Незаповнений простір між орнаментальними елементами сприяє ясності композиції (іл. 6). У литовських Дзукії та Жемаїті побутовув складніший варіант цієї композиції, у якому мотиви «огірочків» укладалися попарно з кожної з чотирьох сторін навколо центру із чотирьох ромбів. Пропорції,

Іл. 7. Покривало (фрагмент), м. Титувенай Кельмеського району (Жемаїтія) ЛМНП Інв. № LBM-2537

Іл. 8. Покривало (фрагмент). Волинь. Постійна експозиція Музею етнографії Волині та Полісся при Східноєвропейському національному університеті ім. Лесі Українки (м. Луцьк) членування основних елементів, а також загальний ритм композицій в українських та литовських зразках цього типу надзвичайно близькі [16] (іл. 7).

На Західному Поліссі та на Північній Буковині у 70—80 рр. ХХ ст. побутовували рядна та верети, у яких «огірочки» згруповані навколо восьмипелюсткових квіткових мотивів, кожна пелюстка з яких у поліських виробх також нагадує маленький «огірочок» [17]. Порівняно із попередньою литовською схемою, у якій центральні ромбовидні мотиви співмірні із оточуючими їх видовженими шестикутниками, в українських покривалах цього типу центральна квітка стає домінантною. У виробх із Західного По-

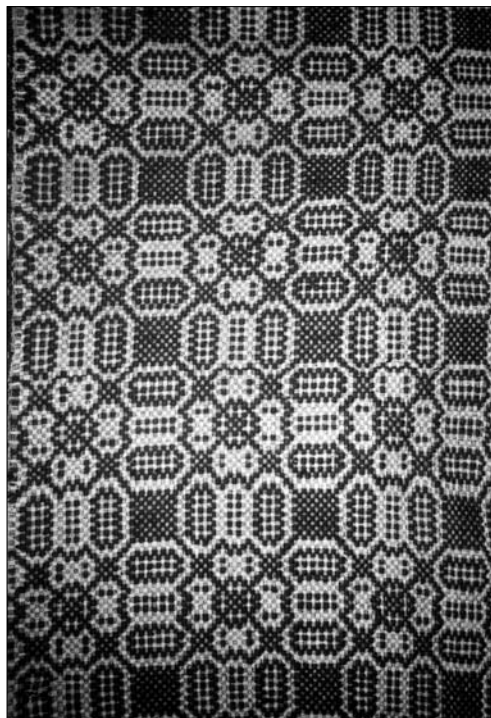
лісся їх ще могли додатково виділити за допомогою кольору, інколи обираючи для смуг із квітами червоні та рожеві барви, а для вужчих «огірчків» — зелені, посилюючи тим самим асоціації із рослинними прототипами (іл. 8).

Композиції буковинських верет будувалися за ідентичним принципом, проте з дещо відмінним трактуванням мотивів. Так, мотив «огірочка» у них втрачає лаконічну геометричну форму, набуваючи складних зигзагоподібних абрисів. Попарно розміщені з чотирьох боків пелюстки зливаються у одну, із невеличкими ромбиками в місці перетину. Середина квітки у вигляді розчленованого ромба чи чотирьох менших ромбів у поліських зразках, у буковинських ускладнюється додатковими лініями та втрачає свою чіткість (іл. 9).

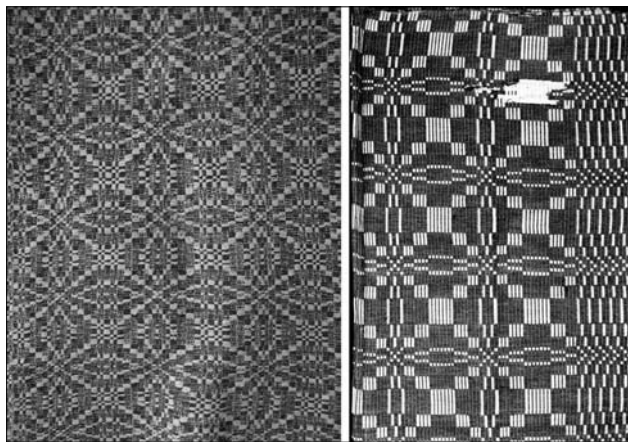
У згаданих схемах українських та литовських покривал відбулася розбудова центрального мотиву, вміщеного між видовженими шестикутниками. Проте, в обох країнах зафіксовано вироби, у яких основна увага звернута саме на мотив «огірочка», який «розбудовують» за допомогою додаткових елементів у такий спосіб, що він цілковито втрачає свої кути, набуваючи видовженої еліпсовидної форми. Його зовнішні краї зазвичай виділені інтенсивніше, тоді як внутрішнє членування сприймається радше у вигляді тонких смуг, створюючи додаткову напругу між усіма елементами. Укладений за принципом косої сітки, цей мотив є цілком самодостатнім, а композиції, утворені з його допомогою — вишуканими та позбавленими монотонності (іл. 10).

Округлі форми є домінантними у групі покривал, які на теренах Західної України називали «у кружки», «в окружку», «у коромисла», «у тарілки», «тарілкові», «коліщата», «во взори» [11, с. 82]. В їхній основі лежать круглі мотиви, по центру кожного з яких розміщено квадрат із більш чи менш розпрацьованих «котячих лапок». За принципом розташування основних мотивів (кіл), можемо виділи в окремі підгрупи ті, у яких кола не перетинаються між собою та ті, у яких перетинаються. Остання з них частіше зустрічається у збережених музейних зразках.

До першої підгрупи належить виріб із с. Любохини Старовижівського р-ну Волинської області. У ньому мотив кола має подвійні абрис, внутрішній з яких інтенсивніший. У просторі, утвореному між колами, вписано ромб, сторони якого завдяки оптич-

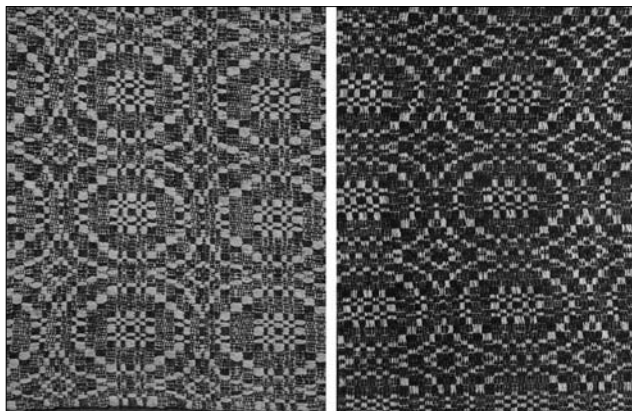
Іл. 9. Плискар Н. Покривало-веретка «в огірочки» (фрагмент), с. Коновка Кельменецького р-ну Чернівецької обл. (Північна Буковина). ПМА

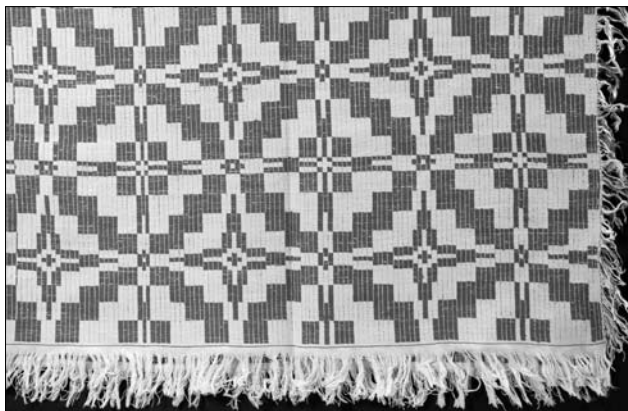
Іл. 10. Зліва: покривало (фрагмент). Волинь. ВКМ Інв. № Д-1050. Справа: покривало (фрагмент), с. Вайнюнай Лаздиського району (Дзукія). ЛМНП Інв. № LBM-34430

ній ілюзії здаються вигнутими. Практично аналогічну схему, але у яскравих сіро-рожевих кольорах зустрічаємо і серед покривал литовської Жемайтії [18] (іл. 11).

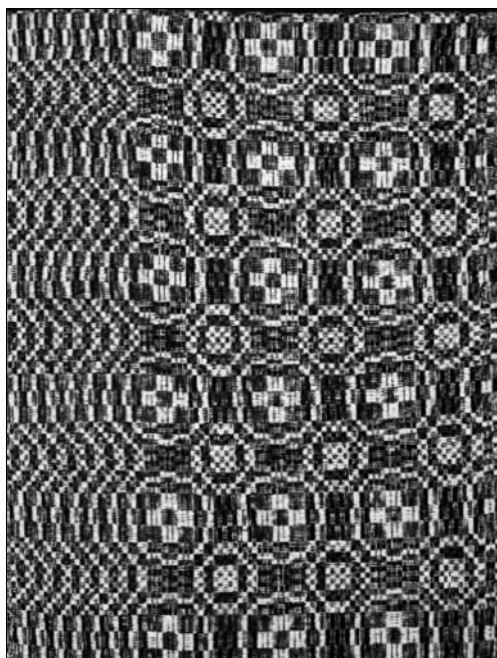
У Литві трапляються візерунки із чергуванням двох різних за діаметром кіл, укладених у смуги. В більше з них вписано мотив «котячої лапки», а в менше — квадрат. Порівняно із попередньою, ця композиція дещо простіша та одноманітніша, а можли-

Іл. 11. Зліва: покривало-рядно «во взори» (фрагмент), с. Любохини Старовижівського р-ну Волинської обл. (Західне Полісся). ВКМ Інв. № Д-1050. Справа: покривало (фрагмент), м. Швентупе, район Укмерге Вільнюського району (Ауштайтія). МНПЛ Інв. № LBM-13343

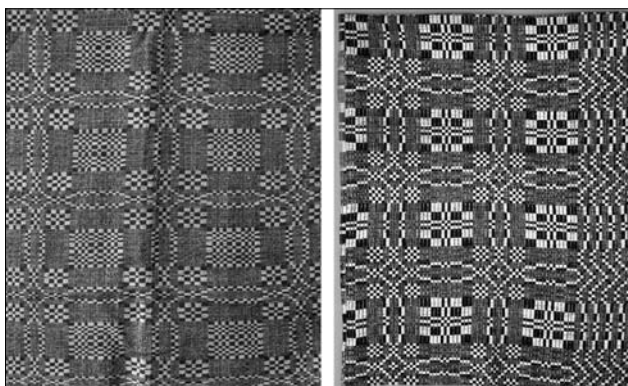
Іл. 13. Покривало (фрагмент). Ауштайтія. ЛМНП Інв. № LBM-3492

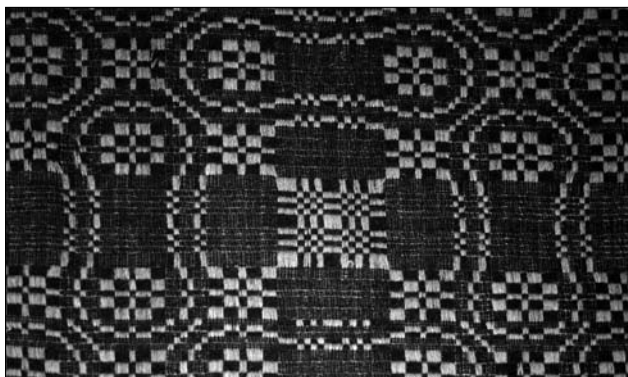
Іл. 12. Покривало (фрагмент), с. Сеносіос Нанішкес Даржнінкайського староства Варенського р-ну (Дзукія). ЛМНП Інв. № LBM-3492

вості членування мотиву, зумовлені багаторемізним тканням, тут практично не використано (іл. 12).

Оригінальністю вирізняються композиції з Ауштайтії, центри великих кіл яких та простір між ними заповнені зіркоподібними мотивами із сильно витягнутими по горизонталі та вертикалі «променями». Крім оригінальних компонентів, від інших композицій «у кружки» їх відрізняє доволі масивний контур круглих фігур та виразне акцентування центру кожної з них за допомогою перетину прямих ліній (іл. 13).

Іл. 14. Зліва: покривало (фрагмент). Західне Полісся. ВКМ Інв. № Д-1998. Справа: покривало (фрагмент), с. Тітай Тракайського р-ну (Дзукія). ЛМНП Інв. № LBM-2543

Іл. 15. Покривало (фрагмент), м. Шилуте (Мала Литва). Етнографічний музей Кретінги. Інв. № GK-8566

Значно частіше у багаторемізнних покривалах обох країн зустрічаються візерунки із колами, що перетинаються. Їхніми практично незмінними складовими є: кола, верхні сегменти яких перехрещуються з утворенням «лінзи», вміщені у кола квадрати чи прямокутники, по кутах яких розташовано мотив «котячих лапок», а у просторі, утвореному перетином чотирьох кіл, — ромб, рідше — «котяча лапка». Різ-

номанітність цього типу композиції зумовлене більшим чи меншим перехрещенням кіл, варіативністю поділу внутрішньої площини квадрату (від цільного мотиву до почленованого із застосуванням оптичних ілюзій), змінами у пропорціях центральних квадратів та розташованих у його кутах «котячих лапках» тощо (іл. 14).

Із терен Малої Литви походить своєрідне трактування цієї композиційної схеми, у якій, при збереженні усіх компонентів, кола не перетинаються, а відділені одне від одного округлими фігурами, в кінцях яких розташовані мотиви «котячих лапок» (іл. 15).

Висновки. У процесі реалізації українсько-литовських міждисциплінарних науково-дослідних проєктів «Орнаментика етнографічного текстилю Західної України та Литви: універсальні й унікальні параметри» (2018—2019) та «Унікальні технології етнографічного текстилю: досвід збереження в Західній Україні та Литві» (2022) було виявлено, що найбільше етномистецьких паралелей виявлено у декорі багаторемізних покривал обох країн. Припускаємо, що це спричинено доволі пізнім, порівняно з іншими, поширенням такого типу покривал на українських теренах, можливим наслідуванням зразків із сусідніх держав тощо.

Кількість основних візерункових мотивів у багаторемізних покривалах обох країн невелика. Це квадрат, поєднання п'яти квадратиків (лит. «котяча лапка»), прямокутник, видовжений шестикутник («огірочок»), ромб і коло. Різноманітності композиційних схем при невеликій кількості мотивів досягнуто за допомогою варіативності їхнього членування чи розбудови, зміни розмірів та пропорцій, способів чергування, поєднання між собою тощо.

При загальній подібності композицій західноукраїнських та литовських покривал останні, все ж, відзначаються більшим різноманіттям. У них також присутні оригінальні мотиви, які відсутні у західноукраїнських зразках. Найбільше таких знайдено у жемайтійських покривалах, які вирізняються з-поміж виробів інших історико-етнографічних районів більшим контрастом між тлом та орнаментом, чіткими і доволі масивними абрисами мотивів, зокрема, таких, як «віконця» (квадрату переділеного двома парами ліній по горизонталі та вертикалі).

Отже, вивчення багаторемізних покривал Західної України і Литви дало можливість виявити низ-

ку спільних та відмінних рис декору, які при значній подібності дали змогу зауважити і риси національної самотності.

1. Сидорович С.Й. *Художня тканина західних областей УРСР*. Київ: Наукова думка, 1979. 152 с.
2. Захарчук-Чугай Р.В. Народне декоративне мистецтво. *Полісся України: Матеріали історико-етнографічного дослідження*. Ред. С. Павлюк, М. Глушко. Вип. 2. Овруччина. 1995. Львів: НАН України. Інститут народознавства, 1995. С. 302—304.
3. Лашук Ю.П. *Народне мистецтво Українського Полісся*. Львів: Каменярь, 1992. 134 с.
4. Никорак О.І. *Українська народна тканина XIX—XX ст. Типологія, локалізація, художні особливості. Частина I. Інтер'єрні тканини (за матеріалами західних областей України)*. Львів: Інститут народознавства НАН України, 2004. 584 с.
5. Селівачов М. *Лексикон української орнаментики (іконографія, номінація, стилістика, типологія)*. Київ: АНТ, 2005. 340 с.
6. Savoniakaitė V. *Audiniai kaimo kultūroje: lietuvių geometriniai raštai XIX—XX amžiuje*. Vilnius: Alma littera, 1998. 248 p.
7. Savoniakaitė V. *Pelesos apylinkių lovatiesės. Lydos krašto lietuvių. T. 1. Redakcinė komisija: N. Vėlius (pirmininkas)*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2002. P. 291—300.
8. Kudirka J. The Lithuanians Territorial Peculiarities of Folk Art. *Originality of Folk Art*. Kaunas, 1984. P. 95—102.
9. Kumpikaitė E., Tautkute-Stankuviene I., Kot L. Ornamentation of Lithuanian Ethnographic Home Textiles. *Fibers and Textiles in Eastern Europe*. 2016. № 5. P. 100—109. DOI: 10.5604/12303666.1215534.
10. Kumpikaitė E., Kot L., Nenartavičiūtė E. Comparable Analysis of Folk Home Textile of East Prussia in Territories of Lithuania and Poland. *Open Journal of Social Sciences*. 2014. Vol. 2. № 10. P. 19—29. DOI: 10.4236/ojs.2014.210004.
11. Никорак О., Кудир Т., Кумпикайте Е., Мілашене Д., Рукуйжене Ж., Ненартавічюте Е. Західноукраїнські та литовські покривала: паралелі етномистецької традиції декору. *Народознавчі зошити*. 2020. № 1 (151). С. 60—92. DOI <https://doi.org/10.15407/nz2020.01.060>.
11. Постолаки Е.А., Селивачев М.Р. Народное ткачество и его орнаментика. *Украинско-молдавские этнокультурные связи в период социализма*. Л.Ф. Артюх и др. Киев: Наукова думка, 1987. С. 155—189.
12. Покривало. *Волинський краєзнавчий музей (далі — ВКМ)* Інв. № Д-1194.
13. *Архів ІН НАНУ*. Ф. 1. Оп. 2. Од. зб. 440. 33 с.
14. Покривало. *Лаздійський р-н (Дзукія). Литовський музей народного побуту (далі — ЛМНП)* (с. Румішкес). Інв. № LBM-1940; Покривало, с. Капінішкай Варенського району (Дзукія). *ЛМНП*. Інв. № LBM-

- 46411; Покривало. Аукштайтія. ЛМНП. Інв. № LBM-4388.
15. Покривало, с. Памеркяй Якенуського староства Варенського району (Дзукія). ЛМНП. Інв. № LBM-2537; Покривало. Аукштайтія. ЛМНП. Інв. № LBM-47544, LBM-6494.
 16. Покривало, с. Мешкасаліс Аловеського староства Алітуського р-ну (Дзукія). ЛМНП. Інв. № LBM-7235.
 17. Покривало, с. Козин Рожищенського р-ну Волинської обл. (Західне Полісся). ВКМ. Інв. № Р2-418; Покривало, с. Замшани Ратнівського р-ну Волинської обл. (Західне Полісся). ПМА.
 18. Покривало, с. Астейкай Кретинзького р-ну (Жемайтія). ЛМНП. Інв. № LBM-4218.

REFERENCES

- Sydorovych, S. (1979). *Art Fabrics of UkrSSR Western Regions*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Zakharchuk-Chuhai, R., Pavliuk, S., & Hlushko, M. (Eds.). (1995). Folk Decorative Art. *Ukrainian Polissia. Historical and Ethnographic Research. Ovruchchyna* (Vol. 2, pp. 302—304). Lviv: NAS of Ukraine. Ethnology Institute [in Ukrainian].
- Lashchuk, Ju. (1992). *Ukrainian Polissia Folk Art*. Lviv: Kamieniar [in Ukrainian].
- Nykorak, O. (2004). *The Ukrainian Traditional Folk Cloths of XIX and XX cc. Interior Cloths (Based on Materials from Ukrainian Western Regions)* (Part I). Lviv: Ethnology Institute of NAS of Ukraine [in Ukrainian].
- Selivachov, M. (2005). *Lexicon of Ukrainian Ornamentation (Iconography, Nomination, Styles, Typology)*. Kyiv: Ant [in Ukrainian].
- Savoniakaite, V. (1998). *Fabrics in Rural Culture: Lithuanian Geometric Patterns in the 19th and 20th Centuries*. Vilnius: Alma littera [in Lithuanian].
- Savoniakaite, V., & Velius, N. (Ed.). (2002). Bedspreads of Peles area. *Lithuanians from Lyda region (Vol. 1, pp. 291—300)*. Kaunas: Poligrafija ir informatika [in Lithuanian].
- Kudirka, J. (1984). The Lithuanians Territorial Peculiarities of Folk Art. *Originality of Folk Art* (Pp. 95—102). Kaunas.
- Kumpikaite, E., Tautkute-Stankuviene, I., & Kot, L. (2016). Ornamentation of Lithuanian Ethnographic Home Textiles. *Fibers and Textiles in Eastern Europe*, 5, 100—109. DOI: 10.5604/12303666.1215534.
- Kumpikaite, E., Kot, L., & Nenartaviciute, E. (2014). Comparable Analysis of Folk Home Textile of East Prussia in Territories of Lithuania and Poland. *Open Journal of Social Sciences*, 10 (Vol. 2, pp. 19—29). DOI: 10.4236/ojs.2014.210004.
- Nykorak, O., Kutsyr, T., Kumpikaite, E., & Milasiene, D., et al. (2020). Western Ukrainian and Lithuanian Bedspreads: Decor Ethno-Artistic Tradition Parallels. *The Ethnology Notebooks*, 1 (151), 60—92. DOI: <https://doi.org/10.15407/nz2020.01.060> [in Ukrainian].
- Postolaki, E., Selivachov, M. (1987). Folk Weaving and Its Ornamentation. In Artiukh, L., et al. *Ukrainian and Moldovan Ethno-Cultural Relations in the Period of Socialism* (Pp. 155—189). Kyiv: Naukova dumka [in Russian].
- Coverlet. Volyn Museum of Local Lore (hereinafter — VMLL). Inv. № D-1194. EI NASU Archive. F. 1. Desc. 2. Stor. Un. 440.
- Coverlet. Lazdijų district (Dzūkija region). *Open-Air Museum of Lithuania (hereinafter — OAML)* (Rumsiskes). Inv. № LBM-1940; Coverlet. Kapiniskiu village, Varenos district (Dzūkija region). OAML. Inv. № LBM-46411; Coverlet. Aukštaitia region. OAML. Inv. № LBM-4388.
- Coverlet. Pamerkio village, Varenos district (Dzūkija region). OAML. Inv. № LBM-2537; Coverlet. Aukštaitia region. OAML. Inv. № LBM-47544, LBM-6494.
- Coverlet. Meskasalio village, Alytaus district (Dzūkija region). OAML. Inv. № LBM-7235.
- Coverlet. Kozun village, Rozhyshche district, Volyn region (Western Polissia). VMLL. Inv. № P2-418; Coverlet. Zamshany village, Ratne district, Volyn region (Western Polissia). Author's field materials.
- Coverlet. Asteikiu village, Kretinga district (Zemaitija region). OAML. Inv. № LBM-4218.